

SHAXS MOBILIGINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Salayeva Muborak Saburovna – professor v.b., Nizomiy nomidagi
Toshkent davlat pedagogika universiteti,

Koshnazarova Maloxat Alimovna - “Toshkent irrigatsiya va qishloq
xo‘jaligini mexanizatsiyalashtirish muhandislari instituti” milliy tadqiqot
universiteti “O‘zbek tili va adabiyoti” kafedrasida o‘qituvchisi

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы формирования
мобильности личности как актуальной задачей образования.

Ключевые слова: личность, мобильность, движение, деятельность,
образования, знания, способность, социальный статус.

Annotation. The article deals with the problems of the formation of personal
mobility as an urgent task of education.

Keywords: personality, mobility, movement, activity, education, knowledge,
ability, social status.

Bugungi olam insoniyatning butun umri davomida faol ta’lim olishga bo‘lgan
intilishlarini qo‘llab-quvvatlab, uni amalga oshirishning ko‘p qirrali usullarini ishlab
chiqish bo‘yicha yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Shu sabab jamiyat ham jadal
rivojlanmoqda. Har kuni har bir inson xoh ta’limiy, xoh faoliyat bilan bog‘liq, xoh
shaxsiy hayot borasida va xoh boshqa soha yo‘nalishda yangi muammo va
topshiriqlarga duch keladi. Butun Yer sharini qamrab olgan bunday vaziyatning
o‘zgaruvchanligi va innovativligi axborot makonida faollik, moslashuvchanlik va
tezkor yo‘naltirishni talab qiladi.

XXI asrda uzluksiz ta’limning vazifasi - insonga o‘zgaruvchan turmush
sharoitlariga eng to‘liq va tez moslashishga, ya’ni mobil bo‘lishga yordam berishdir.
Bunda mobillik nafaqat o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashishni, balki atrofdagi
voqelikning innovatsion rivojlanishini ta’minlaydigan yuqori darajadagi
harakatchanlikka ega bo‘lishni ta’minlaydi.

Shu sabab bugungi kunda shaxs mobilligini shakllantirish uzluksiz ta’limning
dolzarb vazifasiga aylandi. Ushbu amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan muammoni hal
qilish mobillikning muhim bir hodisa yoki fenomen sifatida anglash zaruratini
keltirib chiqaradi.

“Mobillik” atamasi dunyo miqyosida inson holatining o‘zgarishi bilan bog‘liq jarayonlarni tavsiflash uchun paydo bo‘ldi. Chunki bu atama birinchi marta XX asr boshlarida amerikalik sotsiolog Pitirim Sorokin tomonidan taklif qilingan. Olim o‘z kitobida mobillikni «shaxs yoki ijtimoiy ob‘ektning bir ijtimoiy mavqedan ikkinchisiga o‘tishi» deb hisoblagan [1].

Pedagogik kasbiy faoliyatni amalga oshirish pedagog shaxsiga ma‘lum talablarni qo‘yadi. Ya‘ni u kasbiy malakali, ijtimoiy moslashgan va faol bo‘lishi kerak. Pedagog doimiy o‘zgaruvchan sharoitlarda ishlash bilan birga kuzatilishi mumkin bo‘lgan o‘zgarishlarga ham tayyor bo‘lishi zarur. Aynan shu holat “mobillik” sifatida belgilanadi.

Mobillik fanlarning o‘zaro bog‘langan chegarasida vujudga kelgan tushunchadir. Ko‘plab tadqiqotchilar mobillik tushunchasini motivatsiyaning moslashuvchanligi va harakatchanligi, stereotiplarning ongli ravishda o‘zgarishi va egiluvchanligi bilan bog‘lab, inson mobillikka ega bo‘lishi uchun o‘zining ichki imkoniyatlaridan xabardor bo‘lishi kerakligini ta‘kidlashadi [2].

Shu o‘rinda ta‘kidlash joizki, “mobillik” atamasi “harakat” tushunchasi bilan ham chambarchas bog‘liq. Mobillik shaxsning ob‘ekt yoki sub‘ekt sifatidagi harakati, ijtimoiy, kasbiy va hatto kognitiv sohalar bo‘ylab harakatlanishini rag‘batlantiruvchi turtki bo‘lishi mumkin. Mobil shaxs “oz‘ining hayotdagi yo‘nalishini va amaliy faoliyatdagi harakatlarga tayyorligini belgilaydigan darajada faol pozitsiyani” namoyon qila oladi [3].

Bugungi kunda chet el sotsiologlari ham shaxsning harakatini ifodalash uchun “mobillik” atamasidan foydalanadilar. Shu bilan birga, sotsiolog olimlar talabalarning mobilligi ularning shaxsiy rivojlanishiga yordam berishi, inson kapitalini boyitishi, bilim olish va almashish orqali bandlikka yordam berishligi, til va madaniyatlararo ko‘nikmalarni rivojlantirishi ham mumkinligini ta‘kidlashadi. Ular bunda “mobillik” tushunchasini ta‘lim vositasi, shart-sharoiti yoki omili sifatida ko‘rib chiqadilar.

Shuningdek, mobillik insonning hayoti davomidagi harakatlari yig‘indisi bo‘lib, bunda o‘zini o‘zi belgilashi, tashqi dunyo va o‘z hayoti bilan bog‘liq bo‘lgan bir qator tosiqlarni engi olishidir [4].

Ma‘lumki, shaxsning hayotiy faoliyati o‘ziga xos ijtimoiy meyor va o‘lchovlar o‘rtasidagi bog‘liqlik sifatida ifodalanishi mumkin. Bu jarayon birinchi navbatda voqealar, sharoitlar va boshqa odamlar tomonidan belgilanadi. Ya‘ni inson asta-

sekinlik bilan jamiyatda o‘z o‘rnini belgilashni, voqea-hodisalarga individual munosabatini bildirishni, hayotga ijobiy hissiy munosabatini shakllantirishni va o‘zini o‘zi tuzatishni boshlaydi. Borgan sari u o‘ziga berilgan salohiyat imkoniyatlarini ro‘yobga chiqargan holda, voqealarni hayotining mantig‘iga muvofiq “tartibga sola” boshlaydi.

Boshqacha qilib aytganda, u tobora o‘z hayotiy faoliyatining sub’ektiga aylanadi. Subyektivlik insonning mobil harakat qilish qobiliyatida namoyon bo‘ladi, bu uning aqliy va ijtimoiy etukligi mezoni sifatida qaralishi mumkin. Agar inson tashqi sharoit va hayot faoliyatining umumiyligini o‘zi anglash qobiliyatiga ega bo‘lib, yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan tashqi va ichki qiyinchiliklarni engishga tayyor bo‘lganda namoyon bo‘ladi.

Shaxsning atrofdagi olamni o‘zgartiruvchi faol hayotiy pozitsiyasini shakllantirish uni ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyatga faol kiritish orqali sodir bo‘ladi. Ta’lim ana shunday ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyat turi hisoblanadi [5].

Zamonaviy ta’lim, rivojlanayotgan shaxsini eng yuqori ijtimoiy qadriyat sifatida e’tirof etilib, uning bilish jarayonini nafaqat bilim olishga bo‘lgan munosabati bilan bog‘lab, o‘quv materialini idrok etishga, balki ta’lim oluvchining kognitiv faoliyatning o‘ziga bo‘lgan munosabatini shakllantirishga ham qaratiladi.

Oliy ta’lim muassasalarida bo‘ljak mutaxassislarning mobilligi kam o‘rganilgan mavzudir. Biroq, bu shaxsning mobilligini rivojlantirishga imkon beradi, faqat mobillikning qaysi jihatlarini rivojlantirishga ko‘proq sezgir ekanligini aniqlash kerak.

Psixologlar oliy ta’lim muassasalarida bo‘ljak mutaxassislarning xotirada bilimlarni faol to‘plash, atrofdagi dunyo signallariga sezgirlikni oshirish, ma’lumotni tahlil va sintez qilish qobiliyatining namoyon bo‘lishi, muloqotga kirishuvchanligi, tashabbuskorligi va maqsadga intiluvchanligi bilan boshqa odamlardan ajralib turishlarini ta’kidlashadi. Ushbu xususiyatlar, albatta, shaxsning mobilligiga, birinchi navbatda, kognitiv faoliyatga ta’sir qiladi.

Rus pedagog olimi Yu.V.Nesterovning fikricha, oliy ta’lim bo‘ljak mutaxassislarning kognitiv mobillikni shakllantirish uchun senzitiv davr hisovlanadi [6]. Chunki o‘quv-kasbiy topshiriqlar asosida yo‘naltirilgan va rag‘batlantirilgan kognitiv faoliyat allaqachon ushbu davrda o‘zini namoyon qiladi. U bo‘ljak mutaxassislarning til o‘rganish jarayonida kognitiv mobilligini shakllantirishni

ko‘rib chiqadi, bu esa ularning kognitiv salohiyatini kuchaytiruvchi omil sifatida qaraladi.

Kognitiv faoliyatdagi mobillik bo‘lajak mutaxassislarining atrofidagi voqelikni anglash, ta‘lim jarayonidagi muammolarini mustaqil ravishda hal qilish yo‘llarini topish, olingan bilimlarni boshqa faoliyat turlariga erkin kirita olish va o‘z bilimlarini nostandart vaziyatlarda qo‘llash kabi ko‘nikmalari bilan namoyon bo‘ladi. Bunday mobillikni amalga oshirish uchun ta‘lim oluvchi fanning asosiy tushuncha va mazmuni bilan ishlashda etarli erkinlikka ega va o‘z navbatida, muayyan darajada bu fanni o‘zlashtirgan bo‘lishi kerak [7].

Atrofdagi olamni anglash, odamlar o‘rtasida muloqot qilish vositasi bo‘lgan til ta‘lim-tarbiyada va butun jamiyat hayotida alohida o‘rin tutadi. Bundan tashqari, o‘zbek tilini bilish barcha o‘quv fanlarini yaxshiroq o‘zlashtirishga yordam beradi, chunki til bo‘lajak mutaxassislarining umumiy ta‘limining asosi hisoblanadi. Agar ta‘lim oluvchilarda o‘zbek tili ta‘limining tegishli darajasi bo‘lmasa, uni etuk mutaxassis sifatida shakllantirish biroz murakkab kechishi kuzatiladi. Shu sababdan o‘zbek tilini o‘qitish jarayonida shaxs uchun kognitiv mobillikni shakllantirish juda ham muhimdir.

Kognitiv mobillik - bu shaxsning bilish jarayoniga, uning intellektual, hissiy-irodaviy va kommunikativ qobiliyatlariga bo‘lgan ijobiy munosabatida ifodalangan, ma‘lumotni idrok etishga, uni egallashga va ushbu ma‘lumotni mavjud bilimlar tizimiga kiritishga tayyorgarligi, shuningdek, kerakli ma‘lumotlarni olish usullarini o‘zlashtirishida namoyon bo‘ladi [8].

Yu.V.Nesterova kognitiv mobillikni shakllantirish bosqichlarini quyidagicha ifodalagan:

- 1) o‘zbek til o‘rganishga ijobiy hissiy munosabatni shakllantirish;
- 2) o‘zbek til tizimi haqida umumlashtirilgan tasavvurlarni shakllantirish;
- 3) bo‘lajak mutaxassislarining o‘zbek tilni o‘rganish davomida mavjud bilimlarini boshqa faoliyatda qo‘llashga undaydigan vaziyatlarni tashkil etish;
- 4) o‘zbek tilni o‘rganishga oid ma‘lumotlarni olishning mavjud usullarini boshqa fan o‘quv mashg‘ulotlari va darsdan tashqari mashg‘ulotlarga o‘tkazishni ta‘minlaydigan ish shakllaridan foydalanish.

Shu bilan birga, u ishchan o‘yinli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatini asoslaydi, chunki ishchan muhit orqali ta‘lim oluvchilar atrofidagi voqelik haqidagi bilimlarini amalga oshiradi.

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak mutaxassislarning mobilligini rivojlantirish pedagogika sohasida ko'proq o'rganilgan muammodir.

Rus pedagog olimlaridan - O.V.Xorshevaning tadqiqoti shaxsiy mobillikni tarbiyalash yechimiga; I.R.Eseinova va E.V.Troinikovalar kognitiv mobillikni shakllantirish; N.S.Zaburdayeva va O.V.Shishkinalar ijtimoiy mobillikni shakllantirishga bag'ishlangan. Ushbu tadqiqotchilar ta'lim oluvchilardagi mobillik keyinchalik ularda ko'plab kognitiv, shaxsiy va kommunikativ fazilatlarni rivojlantirish uchun asos bo'lishini ta'kidlashadi [9].

Ularning fikricha, ta'lim oluvchilardagi o'quv faoliyatining asosiy elementlari muloqot madaniyati va aqliy mehnati, o'ziga va boshqalarga munosabatini shakllantirish bilan tavsiflanadi.

Psixologlar kichik maktab yoshidagi ta'lim oluvchilarning asosiy xususiyatlaridan quyidagilarni ajratib ko'rsatishadi:

- ✓ ongli faoliyat tarzida o'rganishga yo'naltirilganligi;
- ✓ faoliyat bilan shaxsiy qiziqish va bevosita motivlarning mavjudligi o'rtasidagi bog'liqlik;
- ✓ vizual fikrlashning ustunligi;
- ✓ axloqiy tuyg'ularni intensiv shakllantirish va jamoaga qo'shilish.

Shuningdek, rus pedagog olimlari - I.R.Eseinova va E.V.Troinikovalar kognitiv mobillikni rivojlantirish uchun maxsus tashkil etilgan didaktik makonga mos ravishda tanlangan va tuzilgan o'quv mazmunini ta'lim jarayonida amalga oshirish usuli sifatida matnli mashqlardan foydalanishni taklif qiladilar [10].

Rus pedagog olimlari O.V.Shishkina va N.S.Zaburdayevalar quyidagilarni tadqiq qiladilar:

- ✓ auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar jarayonida ta'lim oluvchilarining ijtimoiy mobilligini shakllantirish, bunda ta'lim oluvchilar uchun to'garaklar tarmog'ini kengaytirish;
- ✓ auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda ta'lim oluvchilarning kognitiv sohasi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish dasturlarini amalga oshirish;
- ✓ ijtimoiy mobillikning shakllanish darajasini aniqlash uchun diagnostika usullaridan foydalanish;
- ✓ ta'lim oluvchi yutuqlarining individual kundaligi, ya'ni portfoliyosini yaratish;

✓ guruh yoki jamoada sog‘lom psixologik muhitni shakllantirish, o‘ziga ishonch va mustaqillikni oshirish birga kasbiy rivojlantirish.

Rus pedagog olimi O.V.Xorsheva pedagogning faoliyatini birinchi o‘ringa qo‘yishib, har bir ta‘lim oluvchi faol ishlaydigan, bilim olish bilan birga o‘zini shaxsiy va kasbiy shakllantirishga undaydigan muhitni yaratishga qaratilgan bo‘lishi kerakligini ta‘kidlaydi [11].

Kognitiv mobillik bevosita tilni o‘zlashtirish darajasiga bog‘liq. Shuning uchun tilni o‘qitish jarayonida kognitiv mobillikni shakllantirish zarur.

Bo‘lajak mutaxassislarning o‘zbek tilini o‘rganish davomida til va nutq hodisalari haqida asosiy tushunchalarni anglash qobiliyatini shakllantirish, ularga kommunikativ vazifalarni taqdim etishda til va nutqqa oid ko‘nikma va malakalarni shakllantirish, til va nutqqa oid fikrlash va dunyoqarashini rivojlantirish orqali dunyoning rasmini tafakkurida shakllantirishni o‘z ichiga oladi.

Til va nutqqa oid tafakkurni rivojlantirish - bu tilga oid bilimlarni mustaqil ravishda egallash va qo‘llash ko‘nikmasida, uni o‘zgaruvchan hayotiy vaziyatlarda qo‘llashga tayyorgarligida, tilga nisbatan ijobiy hissiy munosabatni shakllantirishda va unga kognitiv munosabatni uyg‘otishda amalga oshiriladi.

Shu o‘rinda, “kognitiv mobillik” tushunchasiga aniqlik kiritamiz. Ta‘lim jarayonidagi kognitiv mobillik - bu shaxsning bilim olishga bo‘lgan qiziqishi, ma‘lumotlarni olish usullarini egallashi, egallagan bilimlarini boshqa faoliyat turlariga kiritishi va ularni mavjud usullardan foydalanib tavsiflashi kabi integratsiyaviy harakatlaridir [12].

Ta‘lim jarayonida egallangan bilimlarning sifati ta‘lim oluvchilarning ma‘lumotlarni olishga bo‘lgan qiziqishiga, o‘rganishga bo‘lgan ehtiyojiga va kognitiv faoliyatning ishlab chiqilgan usullariga bog‘liq. Binobarin, o‘quv jarayonida kognitiv mobillikni shakllantirishning asosi - bilimlarni egallashga bo‘lgan qiziqishdir [13].

Ta‘lim jarayonida bilimlarni egallashga bo‘lgan qiziqish ma‘lumotlarning tuzilishini bilishga bo‘lgan ehtiyojning namoyon bo‘lishida aks etadi. Bu shaxsning o‘rganishga bo‘lgan ehtiyojini anglanilganligini ta‘minlaydi va shu bilan birga yangi dalillar asosida ma‘lumotlar bilan tanishishga, shuningdek, o‘z nutqiy faoliyatida olingan bilimlardan to‘liqroq va ongliroq foydalanishga yordam beradi [14].

Bilimlarni egallashga subyektiv jihatdan qiziqish ma‘lumotlarni tizimli o‘rganish jarayonida ega bo‘lgan ijobiy hissiy ohangda, uning tarixiy va madaniy

jarayonlar bilan bog'liqligida, o'rganilayotgan ma'lumotlarning ahamiyatini anglashda namoyon bo'ladi, bu esa yuqori darajaga mos keladi. O'zlashtirilgan bilimlardan nutq amaliyotida doimiy foydalanishni o'z ichiga olgan amaliy kognitiv faoliyat doimiy muloqot markazida bo'lib, u ijobiy hissiy munosabatni shakllantirishga hissa qo'shadi.

Bunday holatlarda pedagog doimiy ravishda faollikni rag'batlantiradigan, ta'lim oluvchilarining tili va nutqiga kognitiv qiziqishni shakllantiradigan, ularda izlanuvchanlik va tanqidiylikni rivojlantiradigan, nimaga ijodiy yondashishni doimiy ravishda singdiradigan o'quv jarayoniga rahbarlik qilish usullarini topishi lozim. Shu tariqa u ta'lim oluvchilarning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga hissa qo'shadi va ularni o'z-o'zini tarbiyalashga tayyorlaydi [15].

Rus pedagog olimi P.A.Sorokin shaxsning ijtimoiy makonda harakatlanishi uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni quyidagicha belgilaydi:

- 1) shaxs egallagan mashg'uloti yoki tanlagan kasbining butun jamoa va guruhning omon qolishi hamda faoliyati uchun ahamiyati;
- 2) kasbiy vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish uchun zarur bo'lgan aql darajasi va h.k.

U ta'lim muassasasini vertikal aylanma harakat sifatida ajratib ko'rsatadi: "Ta'lim muassasalari uning barcha a'zolari uchun mavjud bo'lgan jamiyatda uzluksiz ta'lim tizimining eng quyi bosqichidan to yuqori cho'qqisiga ko'tariladigan, ya'ni ma'juziy ma'noda vertikal harakatlanish uchun mo'ljallangan maxsus yuk ko'taruvchi qurilma - "ijtimoiy lift" vazifasini bajaradi" [16].

Shu o'rinda P.Sorokin ta'lim muassasasini shaxsning qobiliyatlarini nazorat qiluvchi va uning ijtimoiy mavqeini aniqlavchi maskan sifatida e'tirog etadi. Boshqacha qilib aytganda, ta'lim muassasasining asosiy ijtimoiy vazifasi, eng avvalo, sinov va kuzatuvlar asosida ularning ijtimoiy va axloqiy ahamiyatga ega qobiliyat va iqtidor darajalarini aniqlashdan iborat. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim muassasasi asosiy sinovdan o'tkazish, tanlash yoki tarqatish tizimini amalga oshiradigan asosiy kush hisoblanadi [17].

Shunday qilib, ta'lim muassasasi har qanday shaxsga zarur bilimlarni olish, uning qobiliyatlarini rivojlantirish, bilim va malaka darajasini oshirish, jamiyat madaniyati bilan tanishish, uning tuzilishi va u orqali harakat qilish usullarini anglashga hamda o'zining ijtimoiy mavqeini o'zgartirishga imkon beradi.

Demak, ta'lim muassasasi shaxsning o'quv jarayonini amalga oshirish borasida tayyorgarlik darajasidagi ilk qadamlarini to'g'ri yo'naltirishi mumkin. Shuningdek, ta'lim muassasasi insonga bilim, ko'nikma, malaka darajalarini oshirish, ijtimoiy zinatpoyaga ko'tarilish uchun zarur shaxsiy fazilatlarini egallash va rivojlantirish orqali hayot faoliyatining ilk farovonlik darajasini o'zgartirish uchun haqiqiy imkoniyat beradi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, shaxsiy mobillikning shakllanishi bilan insonning hayotiy jarayonlari faollashadi, uning kasbiy faoliyatining mahsuldorligi oshadi, ijtimoiy-iqtisodiy hodisa va jarayonlarni qo'llash tezligi va samaradorligi oshadi.

Adabiyotlar:

1. Салаева М.С., Бекназарова Х.Х. Формирование мобильности личности как педагогическая проблема // Scientific progress. Volume 3 | ISSUE 3 | 2022 ISSN: 2181-1601. Uzbekistan www.scientificprogress.uz Pages 384-390. <http://www.scientificprogress.uz/storage/app/media/3-3.%20065.%20384-390.pdf>
2. Салаева М.С., Мамадалиева У.С. Развитие когнитивной мобильности учащихся в начальном образовании / “Хорijiy tillarni o'qitishda yangicha yondashuvlar” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjumani. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti – T.: “Firdavs-Shoh” nashriyoti, 2022 – B. 276-281.
3. Салаева М.С., Джумабаева М.Б. Педагогинг кичик мактаб ёшидаги болаларни ижтимоий мобиллигини оширишга таъсири // Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali, ISSN - 2181-2608. With Impact Factor: 8.2 SJIF: 5.426 - B. 59-62. <http://www.sciencebox.uz/index.php/jis/article/view/1552>
4. Салаева М.С., Бекназарова Х.Х. Бошланғич таълим ўқувчиларини ижтимоий мобиллигини ривожлантириш // Eurasian journal of social sciences, Philosophy and culture Innovative. Academy Research Support Center UIF = 8.2 | SJIF = 6.051. Volume 2 Issue 4, April 2022. Pages 136-139. <https://zenodo.org/record/6511330#.Y1G0jnZByUk>
5. Salayeva M.S. Uzluksiz ta'lim tizimida shaxs mobilligini shakllantirish Monografiya – T.: 2024. - 128 b.

6. Salayeva M.S., Shayunusova F.S. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar kognitiv mobilligini xalqaro dasturlar asosida baholanishning o‘ziga xos jihatlari / “Халқ таълими соҳаси бошқарув тизимини такомиллаштиришнинг долзарб масалалари” mavzusida Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 14-dekabr 2022 йил. - Б.64-71

7. Salaeva M.S., Luxmanovna N.M. Kichik maktab yoshdagi o‘quvchilarni ijtimoiy faolligini rivojlantirish // Scientific progress. Volume 3 | ISSUE 3 | March, 2022. ISSN: 2181-1601. Uzbekistan www.scientificprogress.uz Pages 380-383. <http://www.scientificprogress.uz/storage/app/media/3-3.%20064.%20380-383.pdf>

8. Salaeva M.S., G‘ulamova S.R. Ta’limni axborotlashtirish sharoitida bo‘lajak pedagoglarning virtual akademik mobilligini shakllantirish / “Xorijiy tillarni o‘qitishda yangicha yondashuvlar” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjumani. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti – T.: “Firdavs-Shoh” nashriyoti, 2022 – B. 209-213.

9. Salaeva M.S., Urazova K.V. Boshlang‘ich ta’limda o‘quv faoliyatning kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar psixik rivojlanishiga ta’siri / «Білім беру қызметі: инновациялық әдістер, құралдар және тәсілдер» тақырыбындағы халықаралық форум материалдары – Шымкент: «Қызмет» баспаханасы, 2022. - B.432-441. ISBN 978-601-06-8694-6

10. Salaeva M.S. Professional darajaga erishish maqsadida pedagogning virtual mobilligini rivojlantirish / “Xorijiy tillarni o‘qitishning dolzarb masalalari: muammolar va yechimlar xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjuman materiallari. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti. Elektron to‘plam. 2021-yil 5-may. - B.230-234.

11. Salaeva M.S., G‘ulamova S.R. Ta’limni axborotlashtirish sharoitida bo‘lajak pedagoglarning virtual akademik mobilligini shakllantirish / “Xorijiy tillarni o‘qitishda yangicha yondashuvlar” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjumani. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti – T.: “Firdavs-Shoh” nashriyoti, 2022. – B. 209-213.

12. Salaeva M.S. Psychological conditions for personal and professional development of future teachers. // Washington DC, USA International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS). ISSN: 2643-640X. With Impact

Factor: 3.2. Vol.5 Issue 3, March - 2021.- P.231-233. <http://ijeais.org/wp-content/uploads/2021/3/IJEAIS210342.pdf>

13. Salaeva M.S. Personal and professional self-development of a teacher to achieve a professional level. // Washington DC, USA International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS) ISSN: 2643-640X. With Impact Factor: 3.2. Vol.5 Issue 3, March - 2021. - P.234-237. <http://ijeais.org/wp-content/uploads/2021/3/IJEAIS210343.pdf>

14. Salaeva M.S. Formation of teacher professionalism as an integration psychological event in the context of globalization of education // Hindiston. International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD) eISSN: 2456-6470 Impakt faktor: 6.005. Special Issue – IDMR2021. April 2021. - P.109-111. <https://www.slideshare.net/yogeshijtsrd/formation-of-teacher-professionalism-as-an-integration-psychological-event-in-the-context-of-globalization-of-education>

15. Salaeva M.S., Djumabayeva M. Formation of virtual academic mobility of future teachers in the context of education information // International Multidisciplinary Scientific Journal (IMSJ) ISSN: 2091-573X. With Impact Factor: 3.2. Volume 1. Issue 1, June 2021.- P. 36-37. Google scholarship <https://www.sciencepublish.org/>

16. Salaeva M.S., Koshnazarova M.A., Abdukodirov G., Radjabova D.A. Professionalism of the Teacher as a Pedagogical Credo in the Age of Innovation // Specialusis ugdymas / Special education 2022 1(43). Pp. 10571 – 10576. <https://www.sumc.lt/index.php/se/article/view/1637>

17. Salayeva M.S., Ergasheva G.M., Magdiyeva M.E., Shayunusova F.S. Scientific Aspects of Pedagogical Professionalism // Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology. ISSN: 1001-4055 Vol. 44 No. 6 (2023). - Pp.2264-2270. <https://propulsiontechjournal.com/index.php/journal/article/view/3673/2508>